

УДК 314.113:323.14]“1939/1945”

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2020.01.058>**РЕНДЮК ТЕОФІА**

доктор історичних наук, старший науковий співробітник Українського етнологічного центру Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України

RENDIUK TEOFIL

a Doctor of History, senior research fellow at the NASU M. Rylskyi IASFE *Ukrainian Ethnological Centre* Department

Бібліографічний опис:

Рендюк, Т. (2020) До питання про «етнічні чистки» в роки Другої світової війни. *Народна творчість та етнологія*, 1 (383), 58–65.

Rendiuk, T. (2020) On the Issue of the *Ethnic Cleansing* in the Years of World War II. *Folk Art and Ethnology*, 1 (383), 58–65.

ДО ПИТАННЯ ПРО «ЕТНІЧНІ ЧИСТКИ» В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Анотація / Abstract

У статті вперше висвітлюється невідома в Україні інформація про таємний план румунського військового профашистського диктатора І. Антонеску щодо примусового виселення з території Румунії часів Другої світової війни 991 265 етнічних українців та росіян / липован. В основі розробки і планованого здійснення такого завдання лежала тодішня хибна фашистська теорія про «чистоту нації», а також прагнення румунського керівництва позбутися слов'янського етнічного елементу як імовірного чинника впливу на ситуацію в Румунії в умовах антирадянської війни. Згідно з Меморандумом про етнічну чистку румунських територій від слов'янського населення шляхом його форсованого переселення на схід, за межі Румунії мали бути виселені етнічні українці не лише з приєднаних у 1918 році територій Бессарабії та Буковини, але й з дельти Дунаю, Мараморощини та Банату. І лише військова поразка Німеччини під Курськом улітку 1943 року та вимушений прискорений відхід її союзників, у тому числі й Румунії, на захід унеможливило реалізацію цих намірів щодо етнічної чистки румунської території від автохтонного українського етносу.

Ключові слова: Румунія, профашистський маршал І. Антонеску, Друга світова війна, етнічні українці, таємний план, насильне виселення, етнічне очищення, окуповані території, Буковина, Бессарабія, дельта Дунаю, Мараморощина, Банат, Задністров'я, Меморандум про етнічну чистку, «історичні румунські території», автохтонний український етнос, агресивні плани щодо українських земель.

For the first time, the article covers information about the secret plan of the Romanian military pro-fascist dictator I. Antonescu for forcibly evicting 991 265 ethnic Ukrainians and Russians / Lipovans from Romania during World War Two. The blueprint for the then-fascist theory of the *nation's purity* was the basis for the development and planned implementation of such a plan, as well as the desire of the Romanian leadership to get rid of the Slavic ethnic element as a likely factor in influencing the situation in Romania in context of the anti-Soviet war. According to the Memorandum on Ethnic Cleansing of the Romanian Territories from the Slavic population via its forcible resettlement to the east, ethnic Ukrainians were to

be expelled from Romania not only from the territories of Bessarabia and Bukovyna, annexed in 1918, but also from the Danube delta, Maramoroshchyna, and the Banat. Only the military defeat of the Third Reich near Kursk in the summer of 1943 and the compelled rapid retirement of its allies, including Romania, to the west made it impossible to implement these intentions for ethnic cleansing of the Romanian territory from the indigenous Ukrainian ethnic group.

Keywords: Romania, pro-fascist marshal I. Antonescu, World War II, ethnic Ukrainians, secret plan, forced eviction, ethnic cleansing, occupied territories, Bukovyna, Bessarabia, Danube delta, Maramoroshchyna, Banat, Transnistria, Memorandum on Ethnic Cleansing, *historic Romanian territories*, indigenous Ukrainian ethnic group, aggressive plans concerning Ukrainian lands.

Режим профашистського маршала І. Антонеску, який унаслідок державного перевороту, здійсненого за підтримки нацистської Німеччини та її прибічників у Румунії – легіонерів «Залізної гвардії», прийшов до влади в Румунії 6 вересня 1940 року, відмінив дію румунської конституції 1938 року й ліквідував усі громадянські права. Пропагандистський апарат режиму І. Антонеску із самого початку робив ставку на розповсюдження в середовищі національних меншин Румунії шовіністичної ідеології. Один з авторів «націонал-християнської доктрини» А. К. Куза – засновник першої фашистської партії в Румунії, стверджував, що в країні повинна бути лише одна нація, що будь-який народ «природно і логічно» намагається грабувати інші народи з метою розширення можливостей свого існування. Водночас на початку 1940-х років у Румунії широко пропагувалися ідеї концепції «легіонерської держави», згідно з якими всі громадяни повинні були підкорятися «органічній єдності нації», що заперечувала будь-які права для національних меншин.

Шовіністичний угар ще більше поширився в Румунії після її вступу 22 червня 1941 року в загарбницьку війну проти Радянського Союзу як союзниці гітлерівської Німеччини. Румунські правлячі кола намагалися спекулювати на почуттях тієї частини населення, яка була під впливом тривалої антирадянської та антиукраїнської пропаганди, нав'язуючи їй ідею, що війна Румунії проти СРСР мала справедливий характер і ставила собі за мету звільнення «окупованих» ним 28 червня 1940 року «споконвічних румунських територій – Бессарабії,

Північної Буковини та Герцаївського краю». Так, о 10-й годині 22 червня 1941 року у своєму виступі по румунському радіо державний секретар тодішнього румунського уряду М. Антонеску (однофамілець І. Антонеску та його перший заступник в румунському уряді впродовж 1941–1944 рр.), зокрема, зазначив, що розпочата війна проти Радянського Союзу була боротьбою за життя румунського народу, а перемога, у його баченні, мала би бути високим актом історичної справедливості.

Привертає увагу те, що таку саму позицію поділяє і чимало сучасних румунських дослідників. Прикладом може слугувати твердження К. Сандаке – автора виданої в 2007 році в Бухаресті книги «Європа диктатур та передумови румунсько-радянської війни», який відверто зазначає: «Румунія, фактично, вела власну війну – збройний конфлікт, який був виправданий безперечними історичними правами на Бессарабію, Північну Буковину та Герцаївський край» [13, р. 336].

Проте безпідставність такої пропаганди стала очевидною, коли румунські війська не зупинили наступ на Дністрі, де нібито мав бути «справжній румунський кордон», а разом з німецько-фашистськими збройними силами окупували південноукраїнські території та Крим, де панували та грабували місцеве населення до 1944 року. Щоб виправдати окупаційну політику, була видумана нова концепція – «хрестовий похід проти комунізму» [7, р. 41]. Про масштабність участі румунських окупаційних військ у бойових діях на території України свідчать статистичні дані щодо нагородження

їх учасників медаллю «Хрестовий похід проти комунізму», заснованою королівським указом № 1014 від 1 квітня 1942 року. Так, відповідну бронзову нагороду отримали 74 тис. румунських солдатів та офіцерів за участь у бойових діях на території Північної Буковини, 46 тис. – Одеської області, 40 тис. – у Криму і 12 тис. – на теренах Донецької області. Срібну медаль отримали 21 тис. учасників боїв на території Бессарабії, 141 тис. – за форсування Дністра, 395 тис. – за окупацію Одеси, 57 тис. – за переправу через Південний Буг, 57 тис. – за Дніпро, 67 тис. – за бої на Азовському морі, 53 тис. – за бої у Криму і 44 тис. – у Донецькій області [12, р. 235–236].

Проте румунським окупантам так і не вдалося створити масштабну імперію за рахунок територіальних загарбань на Сході, насамперед на території Півдня України та в Криму. Обмежилося тим, що в серпні 1941 року фюрер дозволив І. Антонеску, в обмін на подальшу участь румунської армії у військових діях проти Радянського Союзу за Дністром, створити так звану провінцію Задністров'я (Трансністрію). Слід уточнити, що під назвою тимчасової регіонально-історичної провінції Задністров'я протягом липня 1941 – березня 1944 років були відомі українські землі межиріччя Дністра й Південного Бугу, а також територія нинішнього Придністровського регіону Республіки Молдова, які на той час адміністративно підпорядковувалися Румунії. Згідно з румунсько-німецькими «Домовленостями щодо безпеки, врядування та економічної експлуатації території між Дністром та Бугом (Трансністрія) та Бугом і Дніпром (Бузько-Дніпровський регіон)», підписаними у формі угоди 30 серпня 1941 року в м. Бендерах (сьогодні входить до Придністровського регіону Республіки Молдова) за результатами переговорів між німецьким генералом Хауффе та румунським бригадним генералом Тетенару, територію Задністров'я не було включено до складу Румунії, як це сталося із земля-

ми Бессарабії й Північної Буковини, які Бухарест уважав «споконвічними румунськими землями». Ця суто українська територія була поділена румунами на 13 повітів, 64 районів (з двома муніципіями – Одесою та Тирасполем), до складу яких входили 15 міських, 18 підміських та 1363 сільських комун з 2568 селами та 72 хуторами. У серпні 1941 року столицею Задністров'я було проголошено місто Тирасполь, а починаючи з 17 жовтня того самого року, – Одеса, яка була включена до складу новоствореної провінції після окупації міста румунськими військами [17, р. 180]. Разом це сформувало собою величезний простір у майже 100 тис. кв. км [4, арк. 2], який охоплював значні частини нинішньої Одеської (Ананьївський, Балтський, Березівський, Одеський, Овідіопільський райони), Вінницької (Ямпільський, Могилівський, Тульчинський р-ни) та Миколаївської (Первомайський та Очаківський р-ни) областей України, а також Дубоссарський, Рибницький і Тираспольський райони сучасного Придністров'я.

Там було встановлено тимчасову румунську адміністрацію – «Врядування Трансністрії» на чолі з губернатором Г. Алексяну, якого призначив румунський кондукетор [аналог німецького фюрера та італійського дуче. – Т. Р.] І. Антонеску 17 липня 1941 року. Г. Алексяну було визнано на той час у Румунії не лише одним з кращих фахівців з адміністративного права, але й активним ворогом українців. Тому людина з такими підходами і принципами стала вкрай потрібна румунському кондукетору.

Водночас оприлюднені (невідомі раніше) документи про діяльність І. Антонеску переконливо доводять, що він особисто та керований ним злочинний уряд задовго до початку антирадянської війни чітко сформулював власні агресивні плани щодо українських земель Дністровсько-Бузького межиріччя. Так, у Пам'ятній записці кондукетора до фюрера від 23 квітня 1941 року зазначено: «Ми уточнили права румунів щодо насе-

лення Трансністрії» [15, р. 327], що розкриває окупаційну сутність політики Румунії того часу щодо українських територій ще до початку війни.

Проблематика українських земель Дністровсько-Бузького межиріччя особливо активно стала розглядатися на засіданнях Ради Міністрів Румунії з підходами румунських окупаційних військ до Дністра в серпні 1941 року. Зокрема, відповідні доповіді були заслухані на засіданнях від 7 квітня та 26 серпня того року, а 5 вересня сам І. Антонеску зауважив: «Фюрер у листі, що надіслав мені, просив, чи я зможу взяти на себе військову охорону території півдня України, охоплену між Дністром та Дніпром... Природно, що я не міг відмовити в цьому проханні. Проте погодився лише наполовину. Я сказав: беру на себе військову охорону всього регіону між Дністром та Дніпром, але врядування та організацію економічного життя беру на себе лише у частині, яка простирається між Бугом і Дністром, тобто у Трансністрії...» [3, р. 569].

Водночас до практичного виправдання та теоретичного обґрунтування загарбницьких дій тодішнього військового диктатора маршала І. Антонеску та його злочинного оточення щодо цих суто українських територій активно підключилися тогочасні румунські історики. На хвилі пануючих на початку 40-х років минулого століття в сусідній країні настроїв і реваншистських планів вони чимало зробили, щоб «знайти наукові докази» для обґрунтування територіальних домагань Румунії не лише на Бессарабію та Північну Буковину, але й на території, що розтягалися на схід від Дністра. Так, у грудні 1941 року в Бухаресті відбулася спеціальна конференція румунських істориків, присвячена визначенню їх бачення минулого цих просторів, на якій відомий на той час історик-академік К. Джуреску в доповіді «Молдовське населення в гирлі Дніпра і Бугу в XVII–XVIII століттях» відверто стверджував: «Під Україною слід розуміти лише північну територію з центром у місті

Київ... землі, розташовані на схід від Дністра, були заселені сотні років тому румунами, що й дає нам сьогодні безперечне право на цей регіон». Особливо наполегливо працював у цьому напрямі професор та один з ректорів Чернівецького університету міжвоєнного періоду І. Ністор, який, спекулюючи на окремих географічних й топонімічних назвах, а також на прізвищах молдован-переселенців до Дністровсько-Бузького регіону часів царської Росії, у своїх працях («Історія румунів Трансністрії», «Румуни за Дністром», «Трансністрианські румуни», «Давність румунських поселень за Дністром» та ін.), активно просував ідею про те, що ці українські території належать румунам.

16 грудня 1941 року І. Антонеску, як свідчать документи ФСБ Російської Федерації, вперше опубліковані в перекладі румунською мовою 2006 року, дав прямі вказівки губернатору Задністров'я Г. Алексяну такого змісту: «Працюйте там так, нібито Румунія встановила свою владу над цими територіями на два мільйона років... Ви там є сувереном... Якщо справи у Трансністрії не підуть добре, то відповідати будете ви. Базою там є сільське господарство. Якщо селянин не виходить на роботу, то виводь його навіть за допомогою кулі. Для цього тобі не потрібні мої повноваження. Я їм зробив послугу, щоб їх врятувати, а якщо вони цього не зрозуміли, то я використовую стосовно них нагайку, як до тварин» [8, р. 47].

Проте не лише для переселених до регіону євреїв та циган, які чудом виживали після їх важких піших переходів та масового знищення, але й для місцевого українського населення Задністров'я була введена система примусової роботи. Крім того, з просуванням румунських військ на схід зростала кількість радянських військовополонених, дешеvu працю яких почали використовувати в більшості економічних суб'єктів окупованої румунами території. Розпорядженням Г. Алексяну № 55 від 14 березня 1942 року колишні колгоспи було перетворено на «трудові громади, члени яких групувалися

за сімейним та сусідським принципом, формуючи трудові бригади» [10, р. 142], а радгоспи – у державні ферми з примусовим закріпленням населення навколишніх сіл відстанню до 20 км як мобілізованої робочої сили. Усе це, разом з низькою оплатою за тяжку працю, яка до того ж видавалася, як правило, натурою (щоденна норма хліба на одну людину на території Задністров'я складала 200 гр.), започаткуванням процесу вивезення робочої сили з регіону до Німеччини та Румунії тощо, викликало масове невдоволення як місцевих мешканців, так і переселенців, результатом чого стало посилення партизанської боротьби, саботажу, диверсій і т. ін.

Однак такі форми супротиву призводили до масових арештів, розстрілів, а також ув'язнення чимало мирних українських громадян у концентраційних таборах. Один із найбільших розміщувався в с. Богданівка Доманівського району Миколаївської області, де в умовах суворої зими 1941–1942 років було сконцентровано близько 55 тис. осіб. За свідченням колишнього ув'язненого цього табору Ф. Климова, «...умови життя лагєрників були жахливі: у свинарнику, де раніше розміщували 200 свиней, знаходилося приблизно 2 тис. осіб. Замість підстилки для свиней залишилася лише заприла солома, на якій лежали люди, а багато з них, у тому числі старики і діти, перебували на вулиці під відкритим небом» [2, арк. 413].

Усьому цьому сприяла добре організована комплексна репресивна система військової присутності румунської влади в Задністров'ї. Так, у протоколі допиту А. Алексяну, який проводився органами СМЕРШ 4 квітня 1945 року в Москві, щодо цього питання зафіксовано таке визнання самого колишнього губернатора: «Для підтримки внутрішнього порядку в Трансністрії, боротьби з партизанами та охорони узбережжя Чорного моря було задіяно чотири румунські дивізії, які підпорядковувалися вищому командуванню румунської армії. В Одесі та Тирасполі знаходилися військові трибунали,

які засуджували й населення Трансністрії. Усі засудження, у тому числі й смертні вирокі проходили через мене, а потім вони передавалися до Антонеску для підтвердження... У кожному повіті існували жандармські загони з 250–300 осіб. Їхнім обов'язком була підтримка правопорядку в повітах. Командири жандармських підрозділів були водночас суддями. Усього діяло 13 таких трибуналів» [8, р. 141], тобто скільки, як зазначалося вище, було й «румунських повітів» у Задністров'ї.

Варто також нагадати, що на допитах як у Москві, так і в Бухаресті Г. Алексяну намагався перекласти всю вину за політику Румунії в Задністров'ї на маршала-злочинця І. Антонеску, якого він назвав «...головним винуватцем за окупаційну війну Румунії проти Радянського Союзу, <...> також за пограбування радянських підприємств та закладів, що було здійснено румунами на окупованій радянській території» [8, р. 51–52].

Проте таке запізнiле каяття не врятувало ані Г. Алексяну, ані І. Антонеску, як і М. Антонеску, від Народного трибуналу Румунії, на виконання вироку якого цих трьох злочинців Другої світової війни розстріляли 1 червня 1946 року. Це була справедлива плата за те, що вони як ініціатори та організатори румунського «Врядування Трансністрії» не лише пограбували цю українську територію, але й намагалися повністю позбавити її української ідентичності, насамперед шляхом масового завезення до цього регіону молдован-переселенців часів царської Росії. Цим самим румунський окупаційний режим переслідував чітку мету, яка полягала в асиміляції слов'янського етносу в межах українського Дністровсько-Бузького міжріччя та наданні цьому регіону штучно нав'язаного румунського етнічного характеру. Доказом цього можуть стати затверджені 26 січня 1943 року особисто І. Антонеску за № 300 601 «Інструкції Державному підсекретаріату з питань румунізації, колонізації та інвентарю щодо репатріації румун-

ського населення, яке знаходиться на схід від Дністра та Бугу». Пункт 5 цих інструкцій передбачав те, що «румуні, які були депортовані у більш далекі часи на схід від Бугу, можуть бути репатрійовані після серйозної перевірки, але до Трансністрії, де вони мають заснувати румунські села» [10, р. 143–144]. Це лише одне з положень підсумкового документа, підготовленого за результатами дворічної діяльності тодішнього Центрального інституту статистики Румунії на чолі з С. Мануїле, який ще 15 жовтня 1941 року вручив І. Антонеску спеціальний Меморандум з питань етнічної чистки так званих румунських територій шляхом форсованого переселення слов'янського (насамперед українського) населення на схід [9, р. 3–4]. У такий спосіб окупаційним режимом переслідувалася подвійна мета: позбавлення слов'янського етносу як у межах новоствореної провінції, так і на «споконвічних румунських територіях» Північної Буковини і Бессарабії. І. Антонеску під час засідання Ради Міністрів Румунії 8 липня 1941 року, зокрема, заявив: «Я за прискорене виселення всього єврейського елемента з Бессарабії та Буковини, який має бути викинутий за кордоном. Я також за прискорене виселення українського елемента, який не має що тут шукати...» [11, р. 45].

Згідно зі згаданим Меморандумом за межі Румунії мали бути виселені етнічні українці не лише з приєднаних у 1918 році територій Бессарабії та Буковини, але й з Мараморощини, Банату та дельти Дунаю, де, як відомо, нащадки українських козаків проживають з кінця XVIII ст. Пронизана профашистським духом концепція створення «етнічно однорідної Румунії, яка б охопила всіх румунів» шляхом «здійснення тотального обміну населенням», належала згаданому вище директорові Центрального інституту статистики Румунії С. Мануїле, який у відповідному Меморандумі [5, р. 398] пропонував також вислати 991 265 етнічних українців та росіян /липован із зазначених територій за Дністром, а звільнені внаслідок

такої операції географічні простори планували заселяти 800 тис. румунів та молдован, які на той час проживали в Україні та частково в Росії. Як визнають самі румунські автори, «шляхом примусового обміну населення Україна мала б втратити після війни будь-яку можливість порушувати територіальні претензії до Румунії» (ідеться про законні права на етнічні українські землі Північної Буковини, Північної та Південної Бессарабії), оскільки Україна, на їхню думку, як і в 1918 році, після Другої світової війни знову могла б використовувати етнічний чинник для відстоювання власних національних і територіальних інтересів (в українській фаховій літературі дотепер це питання висвітлювалося мало). Для цього були серйозні підстави, які визнавалися офіційними органами влади Румунії того часу. Так, згідно з документами, які зберігаються у фондах Національної Ради з питань вивчення державного архіву Румунії, 11 грудня 1941 року керівництву та особовому складу тодішнього Міністерства внутрішніх справ Румунії була представлена спеціальна закрита доповідь на 40 аркушах під назвою «Українська проблема». У цьому інформаційно-аналітичному матеріалі, зокрема, зазначалося, що на території Румунії в той час, за офіційними даними, проживало «62 500 українців, згідно з українською статистикою – 1 млн 200 тис., а насправді – 700 тис. осіб», а також, що «17 264 кв. км української території знаходиться в Румунії» [6]. Останнє твердження є прямим, визнаним самими румунами доказом окупації профашистським Королівством Румунії давніх українських земель.

Ініціатива С. Мануїле так підійшла І. Антонеску, що він порушував це питання на кількох засіданнях Ради Міністрів Румунії, починаючи з 16 грудня 1941 року [16, р. 472]. І лише військова поразка Німеччини під Курськом та вимушений прискорений відхід її союзників, у тому числі й Румунії, на Захід унеможливили реалізацію цих намірів щодо етнічної чистки румунської території від автохтонного

українського етносу. Позиція І. Антонеску стосовно українців чітко зафіксована в матеріалах суду над ним у 1946 році, у яких наводилося його висловлювання початкового етапу війни про те, що він виступав «за форсоване виселення українського етносу з Бессарабії та Буковини» і що для цього «в історії не існувало більш вигідного моменту» [14].

Проте в ході Другої світової війни шовіністична політика правлячих кіл Румунії зазнала повного краху. Тверезомислячі сили країни влітку 1943 року створили Патріотичний антигітлерівський фронт, політична платформа якого вимагала, зокрема, негайного звільнення всіх жертв фашистського терору, які перебували на той час у в'язницях і концентраційних таборах, та припинення національного гноблення. У цьому контексті підкреслювалася необхідність забезпечення рівноправ'я для національних меншин, які продовжували знаходитися в румунському поневоленні. Вимагалось також покарати військових злочинців на чолі з І. Антонеску,

які вбивали і грабували євреїв, молдаван, українців, росіян та ін. [1, с. 371]. Страта І. Антонеску, М. Антонеску та Г. Алексяну відбулася 1 червня 1946 року.

Отже, реалізувати одіозний таємний план румунського профашистського диктатора І. Антонеску щодо примусового виселення з території Румунії часів Другої світової війни майже мільйона етнічних українців не вдалося. Проте сам факт його існування є підтвердженням нездорових тенденцій у тогочасній національній політиці Королівства Румунія. Історія неодноразово довела, що будь-які спроби, у тому числі й сербсько-хорватсько-боснійські варіації тридцятирічної давності, відновити плани «етнічного очищення» певних територій завершуються трагічно для численних мешканців тієї чи іншої національності, з одного боку, та справедливим покаранням для ініціаторів та організаторів відповідних операцій – з другого. Тому для всіх історія проведення таких небезпечних дій має стати повчальним уроком, нехтувати яким неможливо.

Список використаних джерел

1. История Румынии. 1848–1917. Москва : Наука, 1971. 742 с.
2. Копії зведених даних та актів комісії місцевих органів влади Миколаївської області щодо розслідування злочинів, вчинених румунськими окупаційними військами та окупаційною адміністрацією у 1941–1944 роках. Галузевий державний архів Служби безпеки України, Миколаїв. Ф. 5. Спр. 44. Т. 3. 451 арк.
3. Стецкевич В. Українська історія: погляд з-за Дністра і Прута. *Дзеркало тижня*. 2007. № 44 (673). 17–23 листопада.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). Ф. 1. Оп. 23. Спр. 917. 97 арк.
5. Achim V. Proiectul Guvernului de la București vizând schimbul de populație româno-ruso-ucraineană (1943). *Revista istorică. Serie nouă. T. XI*. București, 2000. № 5–6. P. 395–421.
6. Conferința «Problema Ucraineană», ținută la Direcția Generală a Poliției de Inspectorul de Poliție Păun la 11.XII.1941, pentru a fi folosită la instrucția profesională a personalului polițienesc. Arhiva Consiliului Național pentru studiile Arhivelor Statului. Dosar nr. D.11 743. Vol. 18. Filele 200–202.
7. Duțu A., Retegan M. Ostași vă ordon: treceți Prutul! București, 1941. 53 p.
8. Lotul Antonescu în ancheta SMERȘ, Moscova, 1941–1946. Documente din arhiva FSB. Traducere din limba rusă de Radu Părpăuță. Iași, 2006. 467 p.
9. Mezincescu E. Mareșalul Antonescu și catastrofa României. București, 1993. 175 p.
10. Petrencu A. România și Basarabia în anii celui de-al Doilea război mondial. Chișinău, 1999. 175 p.
11. Procesul Mareșalului Ion Antonescu. Documente. București, 1995. 453 p.
12. Rotaru J., Burcin O., Zodian V. Mareșalul Antonescu la Odesa. București, 1999. 268 p.
13. Sandache C. Europa dictaturilor și originile războiului româno-sovietic. București, 2007. 361 p.
14. Scinteia. 1946. 17 mai.
15. Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri Guvernarea Ion Antonescu. Vol. IV (iulie – septembrie 1941). București, 2000. 846 p.
16. Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu. Vol. V (octombrie 1941 – ianuarie 1942). București, 2001. 753 p.
17. Șandru F. Guvernământul în Basarabia și Bucovina de Nord în perioada 1941–1942. Pitești, 2007. 440 p.

References

1. VINOGRADOV, Vladilen (editorial board's editor-in-chief), Iachim GROSUL, Yuriy PISAREV, I. SOVETOV (editorial board). *The History of Romania. 1848–1917*. Institute for Slavic and Balkan Studies of the Academy of Sciences of the USSR. Moscow: Nauka, 1971, 742 pp. [in Russian].
2. Security Service of Ukraine's Branch-Wise State Archives, Mykolayiv: f. 5, dossier 44, vol. 3, 451 folios: *Copies of Consolidated Data and Acts of Commissions of Mykolayiv Region's Local Authorities on Investigating Crimes Committed by Romanian Occupation Troops and the Occupation Administration in 1941–1944* [in Ukrainian].
3. STETSKEVYCH, Vitaliy. Ukrainian History: A View from beyond the Dniester and the Prut. *The Mirror Weekly*, 2007, no. 44 (673), November 17–23 [in Ukrainian].
4. Central State Archives of Supreme Authorities and Governments of Ukraine (CSASAG): f. 1, inv. 23, dossier 917, 97 folios [in Ukrainian].
5. ACHIM, Viorel. The Project of the Government of Bucharest Regarding the Exchange of Romanian-Russian-Ukrainian Population (1943). *The Historical Magazine. New Series*, București, 2000, vol. XI, no. 5–6, pp. 395–421 [in Romanian].
6. Archives of the National Council for the Studies of the State Archives: Folder no. D.11 743, vol. 18, rows 200–202: *Conference «The Ukrainian Problem» Held at the General Directorate of Police by the Peacock Police Inspector on December 11, 1941, for the Use in the Professional Training of Police Personnel*.
7. DUȚU, Alesandru, Mihai RETEGAN. *I Command You to Cross the Prut!* București, 1941, 53 pp. [in Romanian].
8. Documents from the FSB Archives: *The Antonescu Group in the SMERSH Survey, Moscow, 1941–1946*. Translated from the Russian by Radu Părpăuță. Iași, 2006, 467 pp. [in Romanian].
9. MEZINCESCU, Eduard. *Marshal Antonescu and the Catastrophe of Romania*. București, 1993, 175 pp. [in Romanian].
10. PETRENCU, Anatol. *Romania and Bessarabia in the Years of World War II*. Chișinău, 1999, 175 pp. [in Romanian].
11. DAN, Ioan. *Marshal Ion Antonescu's Trial. Documents*. București, 1995, 453 pp. [in Romanian].
12. ROTARU, Jipa, Octavian BURCIN, Vladimir ZODIAN. *Marshal Antonescu in Odesa*. București, 1999, 268 pp. [in Romanian].
13. SANDACHE, Cristian. *Europe of Dictatorships and the Origins of the Romanian-Soviet War*. București, 2007, 361 pp. [in Romanian].
14. *The Spark*, 1946, May 17.
15. *Stenograms of Meetings of the Council of Ministers. The Government of Ion Antonescu. Vol. IV (July–September 1941)*. București, 2000, 846 pp. [in Romanian].
16. *Stenograms of Meetings of the Council of Ministers. The Government of Ion Antonescu. Vol. V (October 1941 – January 1942)*. București, 2001, 753 pp. [in Romanian].
17. ȘANDRU, F. *Government in Bessarabia and Northern Bukovina between 1941–1942*. Pitești, 2007, 440 pp. [in Romanian].